

GALINDO, Mireia; ROSSELLÓ, Carles de; BERNAT, Francesc (2021).
El castellà a la Catalunya contemporània: història d'una bilingüïtzació.
Benicarló: Onada Edicions. 263 p.

Un dels temes centrals de la història de la llengua catalana ha estat la introducció i difusió del castellà en els territoris de la catalanofonia, que habitualment s'ha estudiat des de la perspectiva de les elits, i amb els àmbits formals i escrits (especialment literaris) en el focus principal. Les històries de la llengua tradicionals (no sols de la catalana) han estat sovint uns complements o apèndixs de les històries de la literatura. Un cop superada aquesta narrativa, s'ha anat assentant el que s'ha convingut a anomenar *història social de la llengua*; pel que fa a la història del castellà a Catalunya, les contribucions més rellevants s'han centrat sobretot en els segles moderns i en la Renaixença.

El llibre aquí ressenyat s'insereix, doncs, en una preocupació acadèmica de llarg recorregut, però ho fa amb una perspectiva totalment nova. Mireia Galindo, Carles de Rosselló i Francesc Bernat es proposen explicar el procés contemporani de bilingüïtzació de la societat catalana des de l'òptica dels parlants de «les classes populars i mitjanes» (p. 30). Els autors han dut a terme desenes d'entrevistes semiestructurades a ciutadans nascuts entre 1912 i 1927 en diferents regions del país i han construït la seva interpretació sobre un corpus de seixanta informants.

La novetat del llibre ja comença pel punt de partida: l'han dut a terme dos sociolingüistes (Galindo i Rosselló) i un historiador de la llengua (Bernat), una aproximació interdisciplinària poc habitual a casa nostra. Tot i que els punts de contacte entre la història de la llengua i la sociolingüística són nombrosos, les interseccions ben cosides són més aviat escasses. En aquest sentit, es tracta d'un estudi exemplar: les presentacions que es fan de conceptes com *bilingüïsmes*, *norma de convergència* o *etnovitalitat lingüística* —basats en estudis de Beardsmore, Boix-Fuster i Vila, o Giles i Johnson, respectivament (vegeu el capítol 2)— són especialment útils per explicar bé l'evolució de la bilingüïtzació de la societat catalana, que passa d'un bilingüïsmes incipient —entre 1850 i 1860— a una capacitació receptiva i productiva —a partir de 1940-1950—, amb tot d'etapes intermèdies entre aquests cent anys (vegeu els capítols 5 i 6).

Aquest estudi interdisciplinari contribueix d'una manera molt notable al coneixement de la bilingüïtzació de la Catalunya contemporània per aquesta mateixa raó, perquè és capaç d'explicar amb claredat com es produeix aquest procés, quan comença i com evoluciona a partir de tres grans talls generacionals: dècades 1840-1850 —la dels avis dels informants—, 1880-1890 —la dels pares dels informants— i 1910-1920 —la del naixement dels informants, que, d'una banda, són les veus que expliquen

el coneixement i els usos del castellà de les generacions dels seus pares i avis, i de l'altra, són la base per explicar els anys de la República i el primer franquisme.

Així doncs, a partir d'un plantejament micro ben delimitat (els catalans de classes populars i mitjanes nascuts a les dècades de 1910 i 1920), els autors del llibre proposen una interpretació de la bilingüització al llarg de cent anys, *grosso modo* entre 1850 i 1950, combinant dues òptiques sobre la llengua i la societat: la llarga durada i el temps curt, els dos eixos temporals bàsics de tota narrativa històrica. El temps curt s'insereix en la llarga durada, en marca fites (l'inici, el desenvolupament o l'avenç del procés) i dona veu als parlants que sempre queden amagats rere les elits. *Sentir* la història explicada pels ciutadans més grans d'avui dona una gran vivacitat a una narrativa ocupada sovint per lleis, ministres o perioditzacions polítiques (Moyano, la República, el franquisme...). En aquest llibre, aquesta mena de referències són sols el rerefons, amb un primer pla ocupat per les veus que expliquen una multitud d'aspectes vinculats a diferents moments de la castellanització de les classes populars: el lloc de l'aprenentatge (l'escola) i els mètodes, els primers contactes amb la llengua fora de l'escola, la percepció respecte als usos i els àmbits de les dues llengües, etc.

Aquesta narrativa no està construïda sobre dates fundacionals o fatídiques, ni sobre personatges èpics, ni intel·lectuals excepcionals o pintorescos, sinó que en la seva base hi ha processos que s'inicien per uns factors socials determinats, que tenen un curs i una evolució que arrossega bona part de la població. El primer canvi qualitatiu és el pas majoritari per l'escola, on la gran majoria de catalans van tenir el primer contacte amb el castellà i en van aprendre uns primers rudiments que els va permetre almenys entendre la llengua. En alguns casos, el català també va ser present a l'escola, sobretot durant els anys de la República, «en graus i proporcions variables» (p. 127), si bé el castellà era la llengua dominant en els usos escrits i el català, en els usos orals, també entre els alumnes i el mestre, a dins de l'aula i a fora. La familiarització del castellà podia quedar reforçada per la religió, segons els casos, per la lectura de tebeos o per la ràdio; així, hi ha qui va aprendre el castellà als anys cinquanta, amb el programa radiofònic *De España para los españoles*. En general, tots aquests catalans de la primera meitat del segle xx van continuar vivint en català i van aprendre el castellà sobretot pel seu pas per l'escola, amb una percepció ambivalent: el veien com un aprenentatge positiu i *natural*, però també el valoren com una *imposició*, quan es refereixen al període franquista. Casos excepcionals a banda, explicables per la classe social, la majoria sentirà per primera vegada parlar en castellà quan arribin a Catalunya els refugiats de la guerra, a final de la dècada de 1930! També cal comptar els nois joves que es desplacen en diferents territoris per anar a fer el servei militar. Els autors presenten aquesta etapa d'abans de la guerra com un moment encara de bilingüisme incipient o poc fluid.

L'aportació més original i més nova de tot el llibre té a veure amb la implantació progressiva de la norma de convergència lingüística cap al castellà, que els autors ja identifiquen abans de la Guerra Civil. En aquest capítol 6, que abraça una quart part del total del llibre (p. 163-220), es contextualitzen i s'analitzen les causes d'una pràc-

tica i norma social que no ha parat de formar part de les inquietuds principals dels sectors compromesos amb la normalització. Per primera vegada s'estudia amb perspectiva històrica un fenomen que té les arrels als anys vint i trenta, encara que una majoria de la societat catalana tingués una competència baixa en castellà, i només explicable per la situació de bilingüisme asimètric que s'accentuarà sota el franquisme per la confluència de diversos factors més de caràcter social que no pas polític. Tot i que la convergència cap al castellà es presenti com una norma ben establerta sobretot a partir de 1940, això no obsta perquè també coexistís la divergència lingüística, una pràctica seguida per alguns informants, fins i tot sota el franquisme. Aquesta pràctica, que sempre va ser minoritària, els autors l'expliquen sobretot per la manca de competència comunicativa en castellà, més que no pas per un posicionament ideològic. De fet, sota el franquisme, per la prohibició de la llengua en els àmbits públics i formals, i «amb l'arribada massiva de persones procedents de tot l'Estat, [es] va anar consolidant la convergència al castellà com la norma [...] tan poderosa que resulta impossible modificar-la, fins i tot en persones que voldrien tenir un comportament lingüístic diferent» (p. 225), conclouen els autors a tall de síntesi al final del capítol 6. Afegim ara aquí que tots els capítols del llibre es tanquen amb una síntesi clara i breu que estira el més rellevant del que s'ha discutit en cada capítol en qüestió.

Pel que fa a l'aprenentatge del castellà, que generalment va tenir lloc a l'escola, no va comportar gairebé cap canvi en els usos lingüístics habituals ni sota el franquisme: la duresa de la història cultural i política que s'inicia a partir de 1939, tan ben estudiada en les obres de Josep Benet o M. Josepa Gallofré, contrasta amb el manteniment general de l'ús del català en els àmbits informals que expliquen els informants, al costat de la resignació per la nova situació de la dictadura, la consciència que l'escola republicana havia obert un model més flexible i que el franquisme havia introduït *manu militari* la imposició d'una llengua en els àmbits formals. En el dia a dia no hi ha resistència en els àmbits informals (no n'hi podia haver), no hi ha canvis substancials, més enllà que l'escola i tota l'Administració o empreses controlades pel règim, com Telefónica, siguin espais on el castellà hi sigui d'ús obligat i es manifesti, amb duresa o amb subtilitat, la ideologia monolingüista de la dictadura.

Cal posar en relleu que aquest estudi aporta nous coneixements sobre el tema proposant una perspectiva i un mètode que es mostren molt fecunds a l'hora d'analitzar el que significa per a la llengua catalana entrar en els processos de modernització socials (la construcció dels estats nació, l'alfabetització o els moviments migratoris). Amb aquest estudi s'obre també una nova manera d'acostar-se a la història de la llengua contemporània. Història de la llengua i sociolingüística conflueixen, amb un resultat esplèndid des de molts punts de vista. D'una banda, aquest llibre serà un far per als nous estudis de sociolingüística històrica de la Catalunya contemporània, i de l'altra, planteja una narrativa històrica que interpel·la a pensar el present. Emili Boix ho insinua en la presentació que en fa en el pròleg i Xavier Vila ho planteja obertament en l'epíleg. Hayden White (1992) es preguntava si tota narrativa històrica pretén projectar uns valors sobre el moment present. No és una aportació gens menor que un

estudi històric com el que aquí ressenyem enllaci amb les preocupacions i els reptes de la Catalunya actual. S'obre el debat, s'esperen més veus que hi diguin la seva.

Narcís IGLÉSIAS
Universitat de Girona

REFÈRENCIES BIBLIOGRÀFIQUES

WHITE, Hayden (1992). *El contenido de la forma: Narrativa, discurso y representación histórica*. Barcelona: Paidós. [Traducció de Jorge Vigil Rubio]